

СПАДКУВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Сукупність цих прав та обов'язків називають спадщиною, а правовідносини між спадкодавцем і спадкоємцем - спадковими відносинами.

В законодавстві спадкування регулюється книгою VI Цивільного кодексу України (далі ЦКУ).

Ст. 1217 ЦКУ виділяє два види спадкування: спадкування за заповітом та спадкування за законом.

Спадкування за заповітом має місце, коли спадкодавець за життя склав заповіт, який вступає в силу після його смерті. Заповітом є особисте розпорядження особи на випадок своєї смерті. Заповітом може бути охоплене будь-яке майно, яке належало заповідачеві на праві власності на час його складання та майно набуте після його складання, якщо це зазначено в правочині. Спадкоємцями за заповітом можуть бути будь-які особи, незважаючи на те перебувають вони у родинних відносинах з заповідачем чи ні. Отже наявність заповіту усуває від спадкування спадкоємців за законом.

Виключенням з правил при спадкуванні за заповітом є певна категорія осіб (спадкоємці за законом), перелік яких закріплює стаття 1241 ЦКУ. До таких осіб відносять малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця (в тому числі усиновлених), непрацездатних вдів (вдівців), непрацездатних батьків (усиновителів) та дітей, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини. Малолітніми особами є особи у віці до 14 років, неповнолітніми - особи у віці від 14 до 18 років, непрацездатними - особи, які досягли встановленого законодавством пенсійного віку, інваліди (I, II, III групи), діти-інваліди та особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Вищезазначена стаття визначає право цих осіб на отримання половини від того що вони могли б успадкувати за законом (обов'язкова частка), незалежно від наявності заповіту та його змісту, навіть якщо спадкоємцями за заповітом є інші особи. В цьому разі частка майна, яка успадковується спадкоємцями за заповітом значно зменшується, що певним чином обмежує їх спадкові права, але таким чином законодавець захищає права соціально незахищених верств населення.

Якщо заповіт відсутній, спадкування відбувається на загальних підставах - за законом. Також за законом може спадкуватися та частина майна спадкодавця, яка не охоплена заповітом. Тобто предметом заповіту може бути якість конкретне майно, а інше майно, що не заповідається, може бути успадковане спадкоємцями за законом.

Ще однією обставиною спадкування за законом у разі наявності заповіту є смерть спадкоємця за заповітом, який помер до відкриття спадщини, тобто до дня смерті спадкодавця або відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини.

Спадкування за законом відбувається і внаслідок визнання заповіту недійсним, що

встановлюється судом, шляхом подання позовної заяви осіб, права яких порушено заповітом.

Спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття

Існує п'ять черг спадкування за законом:

1 черга: діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки (Стаття 1261 ЦКУ);

2 черга: рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька так і з боку матері (ст.1262 ЦКУ);

3 черга: рідні дядько та тітка спадкодавця (ст.1263 ЦКУ);

4 черга: особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше, як п'ять років до часу відкриття спадщини (ст.1264 ЦКУ);

5 черга: інші родичі до шостого ступеня спорідненості включно, утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї (ст.1265 ЦКУ).

Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття. Отже, якщо після смерті спадкодавця відсутні спадкоємці першої черги (діти, батьки, чоловік або дружина), на спадкове майно можуть претендувати спадкоємці другої черги (рідні брати та сестри) і т.д.

Слід виділити такий важливий порядок спадкування за законом, який не слід плутати з окремим видом спадкування, це спадкування за правом представлення. (Ст 1266 ЦКУ). Для спадкування за правом представлення також характерна черговість. Спадкоємці за правом представлення спадкують в ту чергу, в яку спадкував би їх померлий родич, так би мовити замінивши його. У цьому порядку внуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини. Прабаба, прадід спадкують ту частку спадщини, яка б належала за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця). Племінники спадкодавця спадкують частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (сестрі, братові спадкодавця). Двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (тітці, дядькові спадкодавця).

Якщо спадкоємців за законом декілька, то їх частки спадкового майна є рівними. Проте розмір їх часток може бути змінено шляхом підписання письмової угоди між спадкоємцями, посвідченої нотаріусом.

Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом також

можуть бути юридичні особи й інші учасники цивільних відносин.

Отже спадкування за заповітом відбувається у разі наявності заповіту, а спадкування за законом на загальних підставах залежно від ступеня рідства спадкоємців.

**Консультант Восьмої київської
державної нотаріальної контори**

О.І. Бабакова